

„Wychowanie w Rodzinie” t. XII (2/2015)

nadesłany: 29.09.2014 r. – przyjęty: 20.10.2015 r.

Elżbieta MAGIERA*

Aspekty współpracy szkoły i domu w świetle dzienników urzędowych kuratoriów okręgów szkolnych w Polsce w latach 1932–1939

Aspects of cooperation of school and home in the light
of the official journals of education departments of school
districts in Poland in the years 1932–1939

Streszczenie

W artykule poddałam analizie dzienniki urzędowe poszczególnych kuratoriów okręgów szkolnych z lat 1932–1939 w kontekście współpracy szkoły i domu rodzinnego uczniów. Na łamach analizowanych czasopism poruszano cały obszar problematyki, związanej ze współpracą szkoły z domem rodzinnym uczniów, mianowicie poszukiwano jej przyczyn, starano się ją uzasadniać szerokimi determinantami społeczno-kulturowymi, przemianami rodziny i samej szkoły jako instytucji dydaktyczno-wychowawczej. Zastanawiano się nad celami, treściami, formami i zasadami tej współpracy.

Publikując przykłady budowania prawidłowych relacji między szkołą a domem oraz pomysły na zawiązanie i organizowanie współpracy z domem rodzinnym uczniów szkół powszechnych i średnich, starano się sformułować ogólne prawidłowości wzajemnych relacji szkoły i domu. Autorzy publikujący na łamach dzienników urzędowych poszczególnych kuratoriów okręgów szkolnych podnosili współpracę szkoły z domem do rangi jednego z najważniejszych czynników pracy szkoły, zwłaszcza pracy wycho-

* e-mail: elamagiera@op.pl

Katedra Historii Wychowania, Instytut Pedagogiki, Uniwersytet Szczeciński, ul. Ogińskiego 16/17, 71-431 Szczecin, Polska.

wawczej. Część artykułów miała charakter sprawozdawczy, a część postulatywny, prognozujący, wołający o zmiany w zakresie współpracy szkoły i domu.

Analizowane dzienniki w latach 30. XX wieku w Polsce odegrały ważną rolę w popularyzowaniu współpracy szkoły z domem oraz wyjaśnieniu jej różnorodnych kwestii: formalnoprawnych, organizacyjnych, społecznych, dydaktyczno-wychowawczych i innych. Ponadto treści zawarte na łamach analizowanych czasopism zawierają liczne wskazania dotyczące współpracy obu środowisk wychowawczych: domu i szkoły, które do dziś nie straciły na swojej aktualności. Współczesny, uważny Czytelnik, pedagog i nauczyciel może czerpać inspirację z doświadczeń minionych pokoleń okresu międzywojennego oraz je wykorzystać w budowaniu relacji między szkołą a domem rodzinnym uczniów.

Słowa kluczowe: historia wychowania okresu międzywojennego, współpraca szkoły i domu w Drugiej Rzeczypospolitej, formy współpracy z rodzicami, dzienniki urzędowe kuratorów okręgów szkolnych.

Abstract

In this article I have made an analysis of the official journals of the individual school district departments of education in the years 1932–1939 in the context of the cooperation between the school and the families of the students. On the pages of the analyzed magazines the issues associated with the cooperation of school with the family of the student were raised. Its causes were searched for, it was attempted to justify it with the broad socio-cultural determinants, changes of family and school as an institution of teaching and education. The objectives, content, forms and principles of this cooperation were also considered.

By publishing the examples of the building of a proper relationship between school and home and the ideas on the formation and organization of co-operation of the families of students and primary and middle schools, attempts were made to formulate general laws of mutual relations between school and home. Authors publishing on the pages of the official journals education department of each school district raised the importance of the cooperation with home as one of the key factors of school work. Some of the articles had a reporting character while the others were postulating, forecasting, calling for the changes in the cooperation of school and home.

The analyzed journals played an important role in the 1930s in Poland in popularizing the cooperation of school and home and explaining its various issues: formal and legal, organizational, social and educational. In addition, the content of the analyzed magazines includes numerous indications regarding cooperation between the two educational environments: home and school, which still have not lost their relevance. The contemporary reader, educator and teacher can draw inspiration from the experience of past generations of the interwar period and use it in building the relationship between the school and the families of students.

Keywords: history of education in the interwar period, cooperation of school and home in the Second Republic, forms of cooperation with parents, official journals of education departments of school districts.

Współpraca szkoły z rodzicami uczniów a wychowanie państwowe

Współpraca szkoły i domu w systemie oświatowo-wychowawczym sanacji stanowiła ważny czynnik wychowania państwowego dzieci i młodzieży. Potwierdza to fakt, że przesłanki teoretyczne, jak i formy, sposoby i metody współpracy szkoły i domu były analizowane i propagowane w literaturze psychologicznej i pedagogicznej, na łamach licznych czasopism pedagogicznych oraz w praktyce wychowawczej we wszystkich ogniwach systemu szkolnego. Współpraca szkoły z domem stanowiła jeden ze sposobów realizacji programu wychowania państwowego. Zarówno teoria, jak i praktyka wychowania państwowego doceniła rolę rodziny w procesie wychowawczym dzieci i młodzieży, która stanowiła podstawowy szczebel edukacji obywatelskiej oraz niejednokrotnie wpływała na skuteczność systemu wychowania państwowego¹. Zdawano sobie sprawę, że szkoła bez czynnego współdziałania domu nie podoła wszystkim zadaniom, dlatego obowiązkiem rodziców była pomoc szkole w wychowaniu dzieci i młodzieży.

W artykule poddałam analizie Dzienniki Urzędowe poszczególnych kuratorów okręgów szkolnych z lat 1932–1939 (czyli w latach realizacji wychowania państwowego i jego półoficjalnego odwrotu w drugiej połowie lat 30. XX wieku) w kontekście problematyki, dotyczącej współpracy szkoły i domu rodzinnego uczniów. Dzienniki urzędowe w swojej strukturze zawierały „Dział Nieurzędowy”, w którym zamieszczano artykuły poświęcone analizowanej problematyce².

¹ A. Żebrowska, *Współpraca domu ze szkołą*, „Oświata i Wychowanie” 1930, nr 5, s. 387; M. Ziemiłowicz, *Rodzina a wychowanie państwowe*, Książnica – Atlas, Lwów – Warszawa 1932, s. 35, 184–198; Por.: K. Jakubiak, *Wypracowanie modelu współpracy domu rodzinnego uczniów i szkoły w polskiej pedagogice II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Jundziłł (red.), *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1994, s. 421; K. Jakubiak, *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1997; E. Magiera, *Wychowanie państwowe w szkolnictwie powszechnym Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2003, s. 177–203.

² Na łamach kuratorskich dzienników urzędowych publikowano zestawienia bibliograficzne (prace zwarte, artykuły), dotyczące współpracy szkoły z domem (Bibliografia zagadnienia „Współpraca domu ze szkołą” zebrana na podstawie książek i artykułów znajdujących się w Centralnej Bibliotece Pedagogicznej KOSL, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego” (dalej: Dz. U. KOS Lubelskiego) 1936/37, nr 11, s. 313–315).

W latach 30. XX wieku nauczyciele praktycy, publikujący swoje spostrzeżenia w części nieurzędowej dzienników kuratorskich, zwracali uwagę na fakt, że szkoła poza kształceniem uczniów zaczęła przyjmować na siebie nowy zakres obowiązków, którym stało się wychowanie dzieci i młodzieży, polegający między innymi na rozwijaniu ich umiejętności samodzielnej i twórczej pracy w zorganizowanym społeczeństwie³. Szkoła stała się instytucją nie tylko nauczającą, ale również, a może przede wszystkim, wychowującą, co potwierdzała „Ustawa z 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa”, zgodnie z którą zadaniem szkoły było kształcenie i wychowanie uczniów na „świadomych swych obowiązków i twórczych obywateli Rzeczypospolitej”⁴.

Wychowanie było i jest procesem dynamicznym, złożonym, trudnym do zorganizowania, dlatego współpraca szkoły z domem również była zagadnieniem trudnym i wymagającym, wspieranym przez programy nauczania, które po reformie Janusza Jędrzejewicza, charakteryzowały się środowiskowym układem treści kształcenia, zachęcającym nauczyciela do sięgania po treści nauczania do najbliższego środowiska ucznia⁵. Sprecyzowanie problematyki współpracy szkoły z domem znajdziemy przede wszystkim w zapisach statutów szkolnych, a zwłaszcza w „Statucie Publicznych Szkół Powszechnych”⁶ i w statutach szkół średnich⁷. Przykładem może być program wychowawczy szkoły powszechnej, uregulowany przez „Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich”, który uzależniał jego realizację od szeregu czynników, m.in od utrzymywania „stałej łączności z domem w pracy wychowawczej”⁸. Statut zali-

³ Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, wojewody śląskiego i wizytatora Liceum Krzemienieckiego w sprawie wpływu wychowawczego nauczyciela na młodzież, Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: Dz. U. MWRiOP) 1927, nr 12, s. 445–449; Por.: S. Chodkowski, Zasady wewnętrznej organizacji pracy wychowawczej w szkole i regulamin szkolny, Dz. U. KOS Poleskiego 1932, nr 4, s. 173–176; Regulamin pracy wychowawczej w szkołach średnich ogólnokształcących, zawodowych i seminariach nauczycielskich, Dz. U. KOS Wileńskiego 1927, nr 9, s. 230–231; Por.: F. Sadowski, Przykład planu wychowawczego, realizowanego w samorządzie uczniowskim, opartym na grupach funkcyjnych, Dz. U. KOS Krakowskiego 1933, nr 5, s. 170–184; K. Missona, Plan nauki wychowania w szkołach średnich, Dz. U. KOS Lwowskiego 1931, nr 9, s. 506–521; E. Chejło, Zagadnienia wychowawcze szkoły zawodowej, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1933, nr 4, s. 126–129.

⁴ Dz. U. 1932, nr 38, poz. 389.

⁵ Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania (tymczasowy), PWKS, Lwów 1933.

⁶ Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Załącznik do rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 21 listopada 1933 roku, Dz. Urz. MWRiOP 1933, nr 14, poz. 194; Por.: *Statut Publicznych Szkół Powszechnych (Z uwzględnieniem zmian do 1935 r.)*. Wstępem i przypisami opatrzyła S. Łotocka, Księgarnia R. Schweitzera, Lwów 1937.

⁷ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 31 października 1933 r. o organizacji gimnazjów państwowych, Dz. U. MWRiOP 1933, nr 13, poz. 184; Por.: Statut Gimnazjum państwowego, Dz. U. KOS Warszawskiego 1933, nr 11, s. 658–670.

⁸ Statut Publicznych Szkół Powszechnych Siedmioletnich, paragraf 62. Franciszek Bursa pisał: „Wpływu tego czynnika na całokształt pracy szkolnej nie trzeba udowadniać. Kto zna szkołę, kto

czył współpracę szkoły z domem uczniów za czynnik wybitnie wpływający na rezultaty pracy wychowawczej szkoły. W myśl paragrafu 67. „Statutu” łączność z domem polegała na zainteresowaniu i uświadamianiu rodziców w zakresie pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły, wzajemnej informacji o uczniu i czynnej współpracy rodziców ze szkołą. Dokument ten dalej wskazywał, że łączność szkoły z domem wyrażała się w formach stałych i doraźnych, które powinny przyczynić się do nawiązania bliskiego współdziałania obu środowisk wychowawczych. Nakładał na nauczycieli i kierownika szkoły obowiązek pracy w zakresie opieki społecznej nad uczniami, zwłaszcza nad uczniami dojeżdżającymi, zamieszkującymi w bursach i internatach i na stancjach⁹.

Zgodnie ze „Statutem” szkoła powszechna powołana była również do tego, aby „[...] przez swój wpływ na życie społeczne środowiska, dla którego istnieje, przyczyniać się do rozwoju oświaty i kultury tego środowiska”¹⁰. W związku z tym kierownik szkoły, dążąc do realizacji zasady powszechności nauczania, miał obowiązek poznania rejonu powierzonej jemu szkoły względem dostępu do danej szkoły, dla dzieci, które miały do niej uczęszczać, oraz „[...] pod względem stosunków gospodarczych, struktury społecznej i narodowościowej oraz stanu i potrzeb kulturalno-oświatowych”¹¹.

Podstawową formą współpracy szkoły z rodzicami i ze środowiskiem była wychowawcza działalność szkoły, która oddziaływała na środowisko w zakresie kulturalnym, ekonomicznym, estetycznym i towarzyskim. Pedagogika sanacyjna wskazywała na potrzebę łączności szkoły i środowiska, którą uważano za jeden ze środków aktywizacji świadomości społecznej wychowanków. Z jednej strony współpraca ta polegała na badaniach nad środowiskiem i wycieczkach społecznych, które miały za zadanie zapoznać ucznia z dostępnym mu realnym, szerszym społeczeństwem. Z drugiej zaś – życie szkolne, organizacje i praca szkoły (ogród, prace społeczne, konkursy rolnicze i inne, warsztaty szkolne, teatr szkolny) wpływały na środowisko lokalne. Szkoła miała stanowić dla okolicy namacalny przykład wpływów państwa na życie danego środowiska i opieki państwa nad obywatelami¹². Jednym z podstawowych warunków wpływu szkoły

wgłębi się w jej zadania społeczne, kto rozumie jej rolę, jaką spełniać ma w społeczeństwie, ten widzi jasno, że bez dostatecznej współpracy szkoły z domem nie do pomyślenia jest osiągnięcie rezultatów wychowawczych w szkole, która nie chce trudnić się bakalarstwem, lecz pragnie być placówką pracy wychowawczej”. (F. Bursa, *Zasady organizowania pracy wychowawczej w szkole*, DZ. U. KOS Krakowskiego 1936, nr 7, s. 185).

⁹ Statut Publicznych..., dz. cyt., paragraf 62.

¹⁰ Tamże, paragraf 4, s. 8.

¹¹ Tamże, paragraf 17, s. 15; Por.: H. Radlińska, *Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*, nakł. „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1935.

¹² J. Bednarz, *Wychowawcza współpraca szkoły ze środowiskiem*, „Praca Szkolna” 1932/33, nr 1, s. 53; L. Bandura, *Oddziaływanie szkoły na środowisko*, „Życie Szkolne” 1935, nr 5–6, s. 193–197; J. Dec, *Próby z dziedziny wychowania społecznego na wsi*, „Oświata i Wychowanie” 1935, z. 6, s. 404–407; Z. Batarowicz, *O współpracy szkoły z domem*, „Przyjaciel Szkoły” 1934, nr 15,

na środowisko była dobra organizacja pracy szkolnej oraz dobre postępy dzieci w nauce, czyli pozytywna opinia o szkole, którą wyrażali przede wszystkim uczniowie. Sposobem kształtowania takiej opinii były wszelkiego rodzaju występy szkoły na zewnątrz (pokazy, popisy, przedstawienia, obchody świąt i uroczystości) organizowane przez dzieci oraz organizacje uczniowskie, które służyły nauczycielom do zjednywania rodziców i środowiska dla szkoły¹³.

Rodzina w kontekście przemian społeczno-kulturowych

Na łamach kuratorskich dzienników urzędowych pisano, że wychowanie własnych dzieci przez wieki należało do rodziców, którzy stanowili naturalne środowisko wychowawcze. To rodzice ponosili odpowiedzialność wobec społeczeństwa za efekty procesu wychowania, określenie i realizację celów wychowawczych oraz metod i środków wychowania. W latach międzywojennych nadal podkreślano, że podstawowym środowiskiem wychowawczym również była rodzina, której właściwej i zdrowej atmosfery wychowawczej nie mogła zastąpić żadna instytucja opiekuńczo-wychowawcza. Rodzina, tworząc odpowiednie warunki rozwoju emocjonalnego, stawała się kiedyś i staje się dziś naturalnym środowiskiem kształtowania postaw społecznych dzieci¹⁴. Jednak, w kontekście różnorodnych zagrożeń rodziny, prowadzących do jej dysfunkcyjności międzywojenna publicystyka i literatura pedagogiczna, wyjaśniała, że rodzina niekiedy traci swoje wartości i umiejętności wychowawcze, doprowadzając do wypaczenia charakteru dziecka. Nie tylko pogłębiający się kryzys rodziny, ale również ogólny kryzys wychowawczy (obniżenie etyki społecznej, politycznej, kryzys wartości, komercjalizacja życia, rozluźnienie więzi i inne przejawy kryzysu, kryzys ekonomiczny, destrukcyjne i antyreligijne prądy) lat międzywojennych – jak pisano – stał się motywem pogłębienia i zintensyfikowania działalności wychowawczej szkoły. Rozumiano priorytetową rolę rodziny i zastanawiano się nad sposobami jej uzdrowienia, o czym między innymi pisał Józef Bzowski w 1930 roku w następujący sposób:

„[...] praca nad podniesieniem i uświęceniem rodziny, nad przywróceniem jej dawnego blasku i dostojeństwa, nad pobudzeniem jej w drodze pracy samowychowawczej rodziców do wzorowego spełniania jej zadań wychowawczych

s. 712; E. Benhard, *O pracy wychowawczej w szkole*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 29, s. 642.

¹³ A. Kopeć, *Współpraca szkoły z domem przez organizacje uczniowskie*, Dz. U. KOS Brzeskiego 1939, nr 1, s. 17–18; W. Rogalczyk, *Zagadnienie współpracy szkoły z domem*, „Szkoła” 1932, nr 1, s. 3.

¹⁴ „Opiekun Społeczny” 1938, nr 9.

– stała się dziś jednym z naczelných obowiązków obywatelskich, jednym ze środków samoobrony przed złem¹⁵.

Zwłaszcza w drugiej dekadzie okresu międzywojennego, w latach wdrażania do systemu oświatowo-wychowawczego ideologii wychowania państwowego, która została wprowadzona do szkół przez „Ustawę z 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa”¹⁶, pisano, że wychowanie przyszłych obywateli nie można pozostawić tylko rodzinie¹⁷. Taką postawę udowodniano następującymi czynnikami:

1. Stopień złożoności życia wymagał od obywateli wysokiego poziomu rozwoju intelektualnego i społeczno-moralnego, niezbędnego do zrozumienia mechanizmów funkcjonowania życia społecznego, określenia własnej roli w życiu zbiorowym i zrozumienia odpowiedzialności za własne czyny i postawy.
2. Brak porządku, planowości, swoisty chaos życia współczesnego (okresu międzywojennego), spowodowany zamętem haseł i dążeń oraz relatywizm moralny wpływał niekorzystnie na dzieci i młodzież, na rozluźnienie poglądów i obyczajów młodych ludzi, a tym samym na ich stosunek jednostki do społeczeństwa.
3. Kryzys rodziny, jako naturalnego środowiska wychowawczego, prowadził do kryzysu wychowania młodego pokolenia. Analfabetyzm i pojawiająca się przestępczość rodziców były groźnym zjawiskiem dla szkoły i społeczeństwa¹⁸.
4. Niekorzystny był wpływ instytucji kultury (za Florianem Znaniemkim tzw. instytucji pośredniczących w wychowaniu¹⁹): prasy, literatury, kina i innych środków masowego przekazu, które „[...] w pogoni za taną sensacją, schlebają niezdrowym upodobaniom”²⁰.
5. Skutki pierwszej wojny światowej, jak też rozwój procesów industrializacji doprowadził do tego, że część rodziców była poza domem i nie miała wpływu na dzieci. Z tym wiązały się również trudne warunki ekonomiczne, ko-

¹⁵ J. Bzowski, *Szkoła i rodzina. Ich wzajemny stosunek i formy współżycia*, Książnica – Atlas, Lwów – Warszawa 1930, s. 13; Por.: A. Samsel, *Rodziny potrzebujące wsparcia w II Rzeczypospolitej – jakość życia, realizacja podstawowych funkcji, opieka społeczna*, „Wychowanie w Rodzinie”, B. Jędrzychowska, E. Jurczyk-Romanowska (red.), t. VII: *Od starożytnej myśli filozoficznej do współczesnych rozwiązań legislacyjnych*, Wrocław – Jelenia Góra 2013, nr 1, s. 235–258.

¹⁶ Dz. U. z 1932 r., nr 38, poz. 389.

¹⁷ L. Zaręba, Współdziałanie rodziców w wychowaniu dzieci i młodzieży, Dz. U. KOS Brzeskiego 1931, nr 1, s. 6.

¹⁸ S. Świdwiński, *Reforma szkoły średniej*, „Praca Szkolna” 1929, nr 7, s. 205.

¹⁹ F. Znaniemki, *Socjologia wychowania*, t. I: *Wychowujące społeczeństwo*, Książnica – Atlas Tow. Naucz. Szkół Wyższych, Warszawa 1928.

²⁰ L. Zaręba, Współdziałanie rodziców w wychowaniu..., dz. cyt., s. 7.

nieczność ciągłego zarobkowania, skutkiem którego była nieobecność rodziców w domu i osłabienie więzów rodzinnych²¹.

Stwierdzano, że wymienione wyżej przemiany życia społeczno-kulturowego i ekonomicznego doprowadziły do wzrostu roli szkoły w procesie wychowania młodego pokolenia. Szkoła – jak wspomniałam wyżej – przekształciła się z instytucji nauczającej w instytucję świadomie wychowującą, która nie tyle miała zastąpić rodziców w procesie wychowania dzieci i młodzieży, ile dążyła do współpracy i współdziałania z rodziną oraz skoordynowania wpływów wychowawczych obu środowisk, w taki sposób, żeby w:

„[...] harmonijnej współpracy stworzyć warunki, w których by dorastająca młodzież mogła przygotować się do zadań, jakie ją czekają w społeczeństwie i państwie”²².

Do obowiązków szkoły należało określenie celów wychowania, metod i sposobów oddziaływania na wychowanka oraz zorganizowanie jednolitej pracy wychowawczej, prowadzonej przez oba środowiska wychowawcze. Jednolity front wychowawczy był konieczny po to, żeby usuwać czynniki niekorzystne dla wychowania, a wspierać i rozwijać te, które pozytywnie oddziaływały na wychowanka²³.

Jednocześnie wskazywano na fakt, że szkoła nie może brać pełnej odpowiedzialności za rezultaty wychowania, ponieważ to rodzice są pierwszym i najważniejszym środowiskiem wychowawczym. Rodzice, posiadając określone prawa i obowiązki wobec małoletniego dziecka, ponoszą odpowiedzialność prawną za własne dziecko oraz za jego wychowanie. Z tego wynikało, że współpraca obu środowisk wychowawczych (domu i szkoły) była naturalną konsekwencją współodpowiedzialności za wszechstronne wychowanie dzieci i młodzieży. Na ten temat pisał między innymi Henryk Rowid w *Psychologii pedagogicznej*, w której stwierdzał, że dawna szkoła, szkoła tradycyjna zostawiała cały

²¹ Przykładem są słowa Stanisławy Kopystyńskiej, kierowniczki jednej ze szkół powszechnych we Lwowie, która pisała następująco: „Większość to dzieci ludzi ubogich, pozostających w bardzo złych stosunkach materialnych, a wielu z powodu obecnego bezrobocia wprost w rozpaczliwych. Warunki mieszkaniowe w ogóle ciężkie, a często niemożliwe, zdarza się bowiem, że jedna izba jest mieszkaniem rodziny, składającej się z sześciu i więcej osób. [...] Oddziaływanie intelektualne rodziny jest bardzo słabe, a nawet ujemne. U większości rodziców można stwierdzić na podstawie przedkładanych pisemnych usprawiedliwień nieobecności dzieci w szkole zaledwie elementarne lub fachowe wykształcenie, a pewien procent często dość znaczny to analfabeci” (S. Kopystyńska, Sprawozdanie roczne z pracy wychowawczej w 7 kl. Publicznej Szkole Powszechnej Żeńskiej im. Ks. ST. Konarskiego we Lwowie”, Dz. U. KOS Lwowskiego 1931, nr 10, s. 591).

²² J. Lasowski, Współpraca szkoły z rodzicami w sprawach wychowawczych oraz opieki moralnej i materialnej nad młodzieżą, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1938, nr 3, s. 52.

²³ Por.: T. Parnowski, Garść spostrzeżeń na temat organizacji pracy społecznej młodzieży w gimnazjum, Dz. U. KOS Brzeskiego 1935, nr 1, s. 29–34; S. Jedlewski, Postulat współpracy domu ze szkołą, Dz. U. KOS Lubelskiego 1937/38, nr 11, s. 310.

ciężar wychowania domowi, odgradzając się od niego murem przesądów i niechęci. Szkoła nowa, szkoła wychowująca musiała stanąć do pracy „ręka w rękę” z domem rodzinnym²⁴.

Pedagogika lat międzywojennych precyzowała swój stosunek do rodziny, uważając ją za takie środowisko wychowawcze, które świadomie, racjonalnie i systematycznie kieruje wychowaniem dziecka.

„Przez wzajemne harmonijne oddziaływanie tych dwóch czynników na siebie [domu i szkoły – przypis E.M.] i wspólnie na dźwignię – pisał M. Pollak – dźwignie się niewątpliwie dostojeństwo i urok szkoły oraz odrodzi się rodzina, której upadek wszyscy widzimy, a której znaczenie i wpływ ogromny na wychowanie młodego pokolenia wszyscy uznajemy”²⁵.

Podmioty współdziałania szkoły i domu

Analiza materiałów źródłowych, zawartych w dziennikach urzędowych kuratoriów okręgów szkolnych, pozwoliła stwierdzić, że na kompleksowe ujęcie współpracy szkoły z domem składały się trzy podmioty: nauczyciel, dziecko, rodzice wraz ze środowiskiem. Co one wносиły do tej współpracy?

Nauczyciel dawał swoją pracę, solidnie wykonaną, codzienną, systematyczną i planową, przemyślaną i zaangażowaną, popartą najnowszą wiedzą dydaktyczno-wychowawczą, odświeżaną i uzupełnianą na drodze dokształcania i doskonalenia zawodowego. Pracę, opierającą się na swoim doświadczeniu, rozwoju społeczno-moralnym, bogactwie swojej osobowości i dojrzałości ludzkiej. Zatem w tej pracy nie tylko angażował swój intelekt, ale również emocje, serce. Znając środowisko, w którym funkcjonowała szkoła, to nauczyciel stawał się organizatorem współpracy szkoły i domu rodzinnego uczniów²⁶.

Rodzice do współpracy ze szkołą na ogół wnosili swoje zainteresowanie się dzieckiem, różne życzenia wobec dziecka i z reguły chęć pomagania mu, ale również narzekanie, nieuzasadnioną krytykę, pretensje wobec dziecka i uprzedzenia do nauczyciela. Niestety – pisał Franciszek Wasążnik – znacznie rzadziej

²⁴ H. Rowid, *Psychologia pedagogiczna. Podręcznik dla młodzieży przygotowującej się do zawodu nauczyciela*, Sk. Gł. Gebethner i Wolff, Kraków 1930. Więcej na ten temat: J. Bednarz, *Nowoczesne wychowanie w szkole powszechnej. Podstawy, istota, cele formy i organizacja*, Dz. U. KOS Warszawskiego 1938, nr 10, s. 469–485.

²⁵ Ze Zjazdu Okręgowego Delegatów Związku nauczycielstwa polskiego w Poznaniu. Przemówienie Kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego Dr. Michała Pollaka na Zjeździe Okręgowym Delegatów Związku Nauczycielstwa Polskiego w Poznaniu w dniu 2 lutego 1933 r., Dz. U. KOS Poznańskiego 1933, nr 2, s. 79.

²⁶ F. Wasążnik, *Współpraca szkoły z domem (szkoła powszechna)*, Dz. U. KOS Brzeskiego 1939, nr 1, s. 9.

rodzice wnosili rzetelną pracę i chęć współdziałania. Zatem – konkludował – o wciągnięcie rodziców do współpracy musi zabiegać szkoła²⁷.

Dziecko do współpracy szkoły z domem wносиło cały swój rozwój warunkowany czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi, rozwój fizyczny, intelektualny i społeczno-moralny, zdolności, inteligencję, instynkty, zainteresowania, zdrowie, możliwości rozwojowe, wiadomości, umiejętności i postawy wyniesione z domu²⁸. Dobro dziecka i troska o jego prawidłowy rozwój było zasadniczym podmiotem współdziałania domu i szkoły. Zwracano również uwagę na to, że w centrum współpracy rodziców ze szkołą powinno być nie tylko ich własne dziecko, ale całe szkolne środowisko wychowawcze, do którego przynależało dziecko i w którym rozwijało swój zakres wiedzy, kształtowało postawy i trenowało umiejętności społeczne.

Współdziałanie szkoły i domu prowadziło do rozwijania wzajemnych zależności między obydwoma środowiskami wychowawczymi. Na łamach dzienników kuratorskich pisano o przykładach tej zależności szkoły i domu, które były korzystne dla obu stron. Mianowicie dom rodzinny był podstawowym źródłem informacji dla nauczyciela o uczniu, a poznanie warunków życia dziecka jednocześnie stanowiło podstawę poznania dziecka i wyboru określonej metody wychowawczej, stosowanej wobec niego. Patrzono jednak jeszcze szerzej, stwierdzając, że poznanie środowiska rodzinnego ucznia było źródłem informacji o warunkach życia różnych grup społecznych, z których wywodzili się uczniowie. Ponadto, szkoła wobec domu mogła i pełniła funkcję pedagogizującą rodziców, wyjaśniającą warunki rozwoju dziecka, pomagającą we właściwym doborze metod wychowania i przyjaźnie informującą dom o osiągnięciach i trudnościach dziecka w środowisku klasy i całej społeczności szkolnej²⁹.

Zasady współpracy szkoły i domu

We wzajemnych relacjach domu i szkoły, to szkole przypadała rola instruktora i przewodnika, częściej również organizatora, ponieważ placówki oświatowe stawały się ośrodkami wychowawczymi nie tylko dzieci i młodzieży, ale również ich rodziców. Zaobserwowano, że o wynikach tej współpracy nie decydują jej formy organizacyjne, ale zaangażowanie i otwartość obu stron. Dlatego organizacja współpracy obu środowisk wychowawczych mogła przybierać różnorodne formy, w zależności od warunków lokalnych i społecznych (inne na wsi, a inne w mieście, inne w szkole powszechnej i średniej). Uważano, że doprecyzowanie czy budowanie schematów takiej współpracy bywa nawet niekorzystne, ponieważ może prowadzić do ograniczenia aktywności i zaangażo-

²⁷ Tamże.

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

wania zarówno nauczycieli, jak i rodziców. Każde środowisko wychowawcze, każda instytucja szkolna była inna, działała w odmiennych warunkach społeczno-ekonomicznych, demograficznych, a nawet kulturowych, a zatem ustalała różne formy organizacyjne współpracy szkoły z domem rodzinnym uczniów, które konkretyzowały się i rozwijały w miarę rozwoju współdziałania obu środowisk. Mimo takich założeń, na łamach analizowanych kuratorskich dzienników urzędowych próbowano określić ogólne zasady współdziałania domu i szkoły, do których zaliczano następujące wskazania³⁰:

1. W centrum współpracy nauczycieli i rodziców powinno się znaleźć dziecko i jego dobro. U jej podstaw – zgodnie z teorią i praktyką pedagogiki „nowego wychowania” miała leżeć pąjdcentryczna miłość do dziecka. Wspólne zabiegi i wysiłki wychowawcze zarówno rodziny, jak i szkoły powinny koncentrować się wokół dziecka.
2. Warunkiem tej współpracy jest dobra wola i zaufanie obu stron. W celu uniknięcia nieporozumień należało dokładnie określić zakres uprawnień, wpływów i interwencji rodziców.
3. Konieczne było angażowanie rodziców do różnych prac organizacyjno-wychowawczych na terenie szkoły³¹. Wskazywano na potrzebę udziału rodziców w pracach organizacji uczniowskich, które tworzone ze względów wychowawczych we wszystkich rodzajach szkolnictwa i na różnych poziomach kształcenia. Na łamach kuratorskich dzienników urzędowych pisano, że udział rodziców był potrzebny między innymi w działalności samorządu uczniowskiego³² i spółdzielni uczniów³³ oraz w Kołach Przyjaciół Harcerstwa lub Ligi Obrony Przeciwlotniczej i Przeciwgazowej oraz innych organizacji szkolnych.
4. Relacje między szkołą a domem nie mogły opierać się tylko na pomocy materialnej ze strony rodziców (należało ją raczej ograniczać) i udzielaniu „suchych” informacji o postępach uczniów na wywiadówkach.
5. Postulowano, żeby wzajemne kontakty szkoły i domu nie polegały tylko na typowych spotkaniach bądź uczestniczeniu rodziców w imprezach szkolnych, ale należało wprowadzić rodziców w codzienne życie szkolne, zapra-

³⁰ Wytyczne w niektórych dziedzinach pracy szkoły: organizacyjne, pedagogiczne i dydaktyczne, Dz. U. KOS Wileńskiego 1931, nr 12, s. 327; Por.: J. Kusznik, regionalizm a nauczyciel, Dz. U. KOS Brzeskiego 1930, nr 9, s. 697–701.

³¹ L. Zaręba, Współdział rodziców w wychowaniu..., dz. cyt., s. 7.

³² G. Zdanowicz, Samorząd szkolny, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 9, s. 282–288; W. Kasperski, Samorząd w szkole powszechnej, Dz. U. KOS Lubelskiego 1939, nr 4, s. 67–69.

³³ Zakładamy spółdzielnie uczniowskie, Dz. U. KOS Wileńskiego 1929, nr 11; Por.: Okólnik Ministerstwa Wyznań religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratoriów Okręgów Szkolnych, dyrekcji i kierownictwa wszelkich stopni i rodzajów, tudzież do całego nauczycielstwa w sprawie propagandy odbudowy gospodarczej państwa przez szkołę, Dz. U. MWRiOP 1925, nr 12, s. 233–234; Słowo od redakcji, Dz. U. KOS Brzeskiego 1936, nr 6, s. 223; J. Dominko, Spółdzielnie uczniowskie, Dz. U. KOS Brzeskiego 1936, nr 6, s. 224–226.

zać na lekcje, ćwiczenia i wykłady szkolne, w których brały udział ich dzieci³⁴.

6. Wskazywano na potrzebę pedagogizacji rodziców celem podniesienia wpływu wychowawczego domu oraz ustalenia jednolitego frontu wychowawczego obu środowisk. Prowadząc szkolenie pedagogiczne rodziców, które musiało mieć praktyczny charakter, należało przewidzieć czas na pytania, dyskusję, aktywny udział rodziców. W wychowaniu rodziców zwracano szczególną uwagę na gruntowną pedagogizację kobiet, które, jako matki, były pierwszymi wychowawcami dzieci.
7. Warunkiem prawidłowej współpracy z rodzicami miał być właściwy kontakt szkoły z miejscowym społeczeństwem, który był zapewniony poprzez cykliczne wycieczki szkolne do najbliższej okolicy, zapoznanie się z miejscowym przemysłem, instytucjami, ludnością, badanie środowiska, podejmowanie przez młodzież prac zbiorowych na rzecz środowiska lokalnego oraz udział grona pedagogicznego w tych pracach.
8. Zadaniem szkoły było poznanie warunków życia uczniów, udzielanie pomocy i polepszanie tych warunków życia oraz wyposażenie uczniów we właściwe metody uczenia się.
9. Inicjatorem współpracy szkoły z domem rodzinnym uczniów był nauczyciel, który rozwijał nastawienie ideowe oraz właściwy stosunek do państwa i władzy, nie tylko wśród swoich wychowanków, ale również wśród ich rodziców, ponieważ postawy rodziców były naśladowane i przejmowane przez ich dzieci. Jednocześnie podkreślano znaczenie rodziców w kształtowaniu karności i posłuszeństwa swoich dzieci wobec władz szkolnych, wyjaśnianiu i tłumaczeniu zarządzeń szkolnych, które powinny być przestrzegane przez uczniów.

Ponadto, w wielu analizowanych tekstach podkreślano znaczenie budowania właściwej atmosfery we wzajemnych kontaktach szkoły i domu, za którą był odpowiedzialny nauczyciel. Dlatego jego stosunek do rodziców miał być ze wszech miar poprawny, w każdym środowisku miejskim i wiejskim. Władze oświatowe wołały o bezinteresowność i ideowość pracy nauczyciela. Jan Firewicz, kurator Okręgu Szkolnego Wołyńskiego, pisał:

„[...] taktowne, umiejętne i godne polskiego nauczyciela postępowanie z rodzicami, którzy sami bez współzycia i ścisłego porozumienia ze szkołą nie są w stanie wypełnić ciężących na nich obowiązków wychowawczych, pozwoli dopiero doprowadzić do utrzymania koniecznego kontaktu z rodzicami i harmonijnej współpracy domu ze szkołą i wzajemnej pomocy, a nie stawianie trudności lub niszczenie wysiłków szkoły”³⁵.

³⁴ Wytyczne w niektórych dziedzinach pracy szkoły..., dz. cyt., s. 327.

³⁵ Tamże, s. 124.

Podobne stanowisko zajął Michał Pollak, kurator Okręgu Szkolnego Poznańskiego, pisząc o potrzebie dobrego stosunku do rodziców uczniów i tworzenia właściwej atmosfery pracy w szkole³⁶. Trwałą współpracę z rodzicami nauczyciel budował każdego dnia, systematycznie i stopniowo, codzienne, niepostrzeżenie, solidnie wykonując swoje zadania, a nie okazjonalnie, od czasu do czasu, od święta. Wzajemne relacje szkoły i domu, koordynowane przez nauczyciela, miały cechować się życzliwością, przyjaznym nastawieniem, rzeczością, wyrozumiałością i szacunkiem obu stron.

Nawiązanie współpracy szkoły z domem rodzinnym uczniów

Ważną rolę w inicjowaniu, organizowaniu i koordynowaniu współpracy szkoły z domem rodzinnym uczniów odgrywał kierownik szkoły i opiekun klasy. O ich zadaniach również znajdziemy teksty na łamach analizowanych dzienników kuratorskich³⁷, w których podkreślano konieczność określenia oraz rozgraniczenia kompetencji szkoły i organizacji rodzicielskich oraz potrzebę kierowania się wspólnym dobrem, którym było – zgodnie z ideologią wychowawczą obozu rządzącego – wychowanie obywatela państwa polskiego³⁸. Obojętność rodziców na sprawy szkolne oraz brak otwarcia się na współpracę ze szkołą uzasadniano zasadami funkcjonowania szkoły dawnej, tradycyjnej, herbertowskiej, która była instytucją zamkniętą na rodziców i ich inicjatywę.

Na łamach analizowanych dzienników kuratorskich publikowano szereg uwag i spostrzeżeń z praktyki w zakresie współpracy szkoły i domu. Zaznaczano, że współpraca szkoły z domem powinna rozpoczynać się od pierwszych dni pobytu dziecka w szkole, ponieważ największe zainteresowanie rodzice przejawiali wówczas, gdy dziecko rozpoczynało naukę szkolną. Błędem nauczycieli było zlekceważenie tego zainteresowania, które skutkowało obniżeniem moty-

³⁶ Z konferencji inspektorów Szkolnych okręgu poznańskiego w Bydgoszczy. Przemówienie kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego Dr. Michała Pollaka na konferencji Inspektorów Szkolnych całego kraju, odbytej w dniach 29 i 30 września 1932 r. w Bydgoszczy, Dz. U. KOS Poznańskiego 1932, nr 11, s. 335–339.

³⁷ M. Knopp, Koordynacja i właściwy stosunek różnych dziedzin pracy kierownika szkoły, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 7, s. 276–288; S. Kowalczyk, Rola opiekuna klasowego w szkole powszechnej, Dz. U. KOS Krakowskiego 1937, nr 10, s. 290–293; K. Tokarski, Rola dyrektora i rady pedagogicznej w szkole. Referat wygłoszony na konferencji Dyrektorów i nauczycieli Szkół Średnich Ogólnokształcących i Zakładów Kształcenia nauczycieli Okręgu Szkolnego Wołyńskiego w dniu 14 listopada 1931 r., Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 2, s. 61–67 i 1932, nr 4, s. 136–140.

³⁸ O pracy nauczyciela. Przemówienie pana Ministra WRiOP prof. dr Wojciecha Świątosławskiego wygłoszone przez Road dnia 4 września 1936 r., Dz. U. KOS Wileńskiego 1936, nr 1, s. 236–238; T. Bocheński, Dobra wola zasadniczym czynnikiem obywatelskości, Dz. U. KOS Krakowskiego 1931, nr 11, s. 397–400.

wacji rodziców do współpracy ze szkołą. Pretekstem do nawiązania współpracy z rodzicami bywa organizacja życia szkolnego i różnych wydarzeń na terenie szkoły.

Stwierdzano, że szkoła nie tylko powinna nawiązać kontakty z rodzicami, ale także zainteresować rodziców sprawami życia szkolnego, zniwelować ich nieufność, niechęć a nawet uprzedzenia, które były skutkiem braku wiedzy na temat szkoły, braku rozumienia spraw wychowawczych i orientacji w obszarach działalności szkoły. Zadaniem nauczyciela było pozyskać rodziców do współpracy ze szkołą poprzez codzienną własną pracę z uczniami, ich postępy w nauce, troskliwą opiekę nad dziećmi oraz szacunek do rodziców i budzenie zaufania do własnej osoby. Zawiazaną współpracę należało cały czas podtrzymywać, planować, projektować, organizować i motywować rodziców, wskazywać na nowe obszary tej współpracy, tak aż sami rodzice będą się angażować w sprawy szkoły. Do takich prac, które mogli wykonać sami rodzice i które rozbudzały ich aktywność zaliczano: zorganizowanie choinki, ślizgawki dla dzieci, dożywiania na terenie szkoły i inne.

Formy współpracy z rodzicami

Zgodnie ze „Statutem” w planie wychowawczym szkoły należało uwzględnić właściwe formy współpracy z rodzicami oraz terminy ich realizacji. Najczęściej dzielono je na te, które inicjowane były przez szkołę oraz te, które były zapoczątkowane przez dom rodzinny. Na łamach „Dziennika Urzędowego Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego” Franciszek Bursa wyróżnił, za „Statutem”, doraźne formy współpracy z rodzicami organizowane przez szkołę, do których zaliczył:

1. Ogólne konferencje rodzicielskie, zwoływane z inicjatywy szkoły, prowadzone przez kierownika szkoły celem zainteresowania rodziców pracą dzieci oraz potrzebami szkoły i uczniów.
2. Konferencje rodziców danej klasy, na które z ramienia szkoły zapraszał wychowawca (opiekun) klasy celem poinformowania rodziców o sprawach dydaktyczno-wychowawczych klasy oraz o planach pracy na przyszłość.
3. Imprezy organizowane przez szkołę lub klasę dla rodziców lub rodziców i dzieci (dzień matki, mikołajki, uroczystości państwowe i inne).
4. Doraźne odwiedziny domów uczniów przez nauczycieli. Była to bardzo ważna i najtrudniejsza forma współpracy szkoły z domem rodzinnym uczniów. Prowadziła do poznania warunków życia dziecka i jego rodziców, do poznania środowiska naturalnego uczniów. Jednocześnie budowała bliższe relacje między nauczycielem i uczniem oraz jego rodzicami. Uważano ją za wymagającą formę współpracy, ponieważ nakładała na nauczyciela obowiązek utrzymywania wysokiego poziomu kontaktu z rodzicami, opartego

na indywidualizacji i takcie pedagogicznym oraz wcześniejszego ustalenia terminu i właściwego przygotowania się do spotkania.

5. Doraźne spotkania z rodzicami w szkole na zaproszenie lub wezwanie kierownika szkoły lub opiekuna klasy.
6. Wizyty rodziców na lekcjach szkolnych.
7. Wycieczki szkolne do miejsc pracy rodziców (gospodarstwo rolne, warsztat rzemieślniczy, pasieka, inne). Zaznaczano, że rodzice chętnie przyjmowali takie wycieczki klasowe, zwłaszcza wtedy, gdy w klasie uczyło się ich dziecko. Chętnie służyli informacjami i wyjaśnieniami. Takie wycieczki również miały być wcześniej ustalone z rodzicami, przygotowane i zapowiedziane³⁹.

Wymienione formy współpracy szkoły z rodzicami, mające (jak wyżej zaznaczono) charakter doraźny, były – jak stwierdzano w analizowanych czasopiśmie – uzależnione od dobrej woli rodziców i ich zainteresowania, które wpływały na częstotliwość spotkań i aktywność rodziców. Bursa pisał, że formy doraźne nie angażowały rodziców, tylko prowokowały nauczycieli do prezentowania rodzicom osiągnięć nauczycieli i uczniów. A przecież, zgodnie z Deweyowską koncepcją, szkoła jako miniatura społeczeństwa, która nie tyle miała stanowić miejsce przygotowania do życia, ile być samym życiem, musiała uwzględnić także formy współpracy inicjowane przez rodziców, które pełniły funkcję stałą.

Najczęściej praktykowanymi takimi formami współpracy zapoczątkowanymi przez dom były:

1. Organizacje rodzicielskie przy szkołach: koła rodzicielskie, komitety rodzicielskie (lub sekcje rodzicielskie z określonym celem działalności, takim jak: dożywianie, dyżury, imprezy dochodowe i zabawy dla dorosłych, obozy i kolonie letnie oraz inne formy aktywności zorganizowanej rodziców na terenie szkoły).
2. Opieki klasowe (patronaty klasowe).
3. Koła przyjaciół organizacji uczniowskich (spółdzielni uczniowskiej, drużyny harcerskiej, szkolnej kasy oszczędności).
4. Organizacje społeczne, współpracujące ze szkołą. (Dla przykładu taką organizacją o ogólnopolskim zasięgu i dużym znaczeniu społecznym było Towarzystwo Popierania Budowy Publicznych Szkół Powszechnych).
5. Organizacje młodzieży pozaszkolnej, utrzymujące ze szkołą stały kontakt (koła byłych wychowanków) i współpracujące z uczniami szkoły⁴⁰.

Wszystkie te formy zyskiwały coraz większe prawo pobytu w szkołach, ponieważ działając na ich terenie stawały się odpowiedzialne za efekty procesu dydaktyczno-wychowawczego.

Najpopularniejszą formą współpracy szkoły z rodzicami, przewidzianą przez „Statut Publicznych Szkół Powszechnych” były zebrania z rodzicami,

³⁹ F.R. Bursa, Zasady organizowania pracy wychowawczej..., dz. cyt., s. 186.

⁴⁰ S. Kowalczyk, Rola opiekuna klasowego..., dz. cyt., s. 290–293.

które, chociaż stanowiły formę doraźną, ale wymagały sumiennego przygotowania, opracowania programu i właściwego zorganizowania. Na łamach analizowanych dzienników kuratorskich można odnaleźć wiele wskazówek metodycznych, dotyczących kwestii organizowania zebrań z rodzicami. Zalecano, żeby program każdej konferencji z rodzicami omówić i przedyskutować na radzie pedagogicznej. Trzeba było umieć zainteresować rodziców, żeby przyszli do szkoły na zebranie. Rozważano kwestie związane z właściwym zaproszeniem rodziców na spotkanie w szkole, wyborem terminu, przypominaniem rodzicom przez ich dzieci o zebraniu, kształtowaniem pozytywnej atmosfery na zebraniu (bez sztuczności i napuszoneści), ale z powagą. Zastawiano się, kto powinien przewodniczyć zebraniom z rodzicami⁴¹. Dawano dobre rady typu: nie należało przeladowywać programu zebrań, nie zamęczyć rodziców, poruszać sprawy najważniejsze, zasadnicze. Taką postawę uzasadniano następująco:

„A jeśli ta szkoła w początkach nawiązywania ściślejszego kontaktu z domem zapraszała najczęściej po to, aby rodzicom wyskarżyć się na ich pociechy, nie dziw, że rodzice niezbyt chętnie z otwartych bram korzystali. Bo któż z nas lubi słuchać skargi na własne dzieci – a dopiero skargi publicznej”⁴².

Pisano o potrzebie zaangażowania rodziców (zwłaszcza tych inteligentniejszych) w referowanie niektórych spraw – rodzice wcześniej przygotowywali się do wystąpienia na zebraniu. Tematyki dostarczało samo życie szkolne – frekwencja, odrabianie lekcji, higiena, wycieczki, odżywianie się uczniów i inne. Sprawy dotyczące składek szkolnych proponowano odłożyć na kolejne zebranie w danym roku szkolnym, wówczas rodzice będą mieli czas na rozpoznanie potrzeb materialnych szkoły i uczniów, i być może sami wyjdą z propozycją składek na rzecz szkoły. Po referatach–wystąpieniach rodziców czy wychowawcy należało przeprowadzić dyskusję. Nad jej poziomem czuwał nauczyciel–wychowawca, prowadzący zebranie. Na kolejnym zebraniu należało informować rodziców o wykonanych przez nich pracach, potrzebach szkoły, efektach współdziałania szkoły i domu. Zebrania można było ubogacić wystąpieniami dzieci, śpiewem, deklamacjami, teatrzykiem, wystąpieniami uczniów zaangażowanych w działalność organizacji uczniowskich, prezentowaniem osiągnięć tych organizacji⁴³.

Respektowanie wymienianych zasad organizowania zebrań prowadziło do poznania i zrozumienia przez rodziców życia szkoły i jej potrzeb. Ponadto, takie ze-

⁴¹ W sprawie stosunku nauczycieli do dzieci i rodziców. Okólnik Kuratora Okręgu Szkolnego Wołyńskiego z dnia 31 marca 1932 r., Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 4, s. 123–124.

⁴² F.R. Bursa, *Zasady organizowania pracy wychowawczej...*, dz. cyt., s. 186.

⁴³ F. Wasażnik, *Współpraca szkoły z domem...*, dz. cyt., s. 11; Por.: E. Magiera, *Współpraca rodziny i szkoły w wychowaniu spółdzielczym dzieci i młodzieży w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, „Wychowanie w Rodzinie”, S. Walasek, L. Albański (red.), t. II: *Rodzina na przestrzeni wieków*, Jelenia Góra 2011, s. 105–125.

brania nabierały ogólnospołecznego charakteru, wdrażały bowiem rodziców do samodzielnego myślenia, wyrabiały poczucie karności społecznej, kształtowały współpracę i współdziałanie oraz solidarność, rozszerzały horyzonty myślowe nie tylko na własne sprawy, ale sprawy całej klasy, szkoły i społeczności lokalnej⁴⁴.

Postulaty dotyczące współpracy szkoły i domu

Na łamach analizowanych czasopism podejmowano również sprawy kontrowersyjne i trudne dotyczące współdziałania szkoły i domu. Pozytywnie ustosunkowano się do krytykowanych przez prasę brukową składek szkolnych, gromadzonych przez koła rodzicielskie, które pomagały szkole i uczniom mniej zamożnym. Prasa brukowa pisząc o tej kwestii stwierdzała, że należy uwolnić rodziców od tej pańszczyzny na rzecz szkoły, a teksty zawarte w dziennikach kuratorskich stanowczo podkreślały konieczność pomocy materialnej szkole, świadczonej przez rodziców w formie składek⁴⁵.

Ważną sprawą poruszaną na łamach dzienników była aktywizacja rodziców w zakresie współpracy ze szkołą. Pisano też o swoistej fikcyjności i fasadowości tej współpracy – niektóre artykuły miały demaskatorski charakter, zwracający uwagę na fakt, że tak naprawdę współpracuje zarząd, złożony z inteligentniejszych rodziców, który spotyka się z nauczycielem raz na miesiąc lub rzadziej, a reszta rodziców nie podejmuje żadnej współpracy⁴⁶. Postulowano, że niech do współpracy szkoły i domu:

„[...] obok lekarza, inżyniera i oficera zostanie powołany chłop, rzemieślnik, robotnik i właściciel sklepiku – gdy znajdzie w niej właściwą i odpowiednią dla siebie pozycję i odpowiadające możliwościom intelektualnym i moralnym konkretne zadania do spełnienia”⁴⁷.

Ponadto, wskazywano na konieczność organizacyjnego unowocześnienia współpracy szkoły i domu przez zastąpienie przestarzałych kół rodzicielskich zrzeszeniami rodziców, zorganizowanymi na nowych zasadach. Tadeusz Moniewski postulował wprowadzenie trzech podstawowych, odmiennych w swoim charakterze, organizacji rodzicielskich:

1. Wybierane przez rodziców danej klasy organizacje patronackie powołane do bezpośredniej współpracy z nauczycielem.
2. Specjalne komisje rodzicielskie, np. w sprawie dożywiania uczniów.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ T. Moniewski, Kilka uwag na czasie na temat współpracy szkoły z domem rodzicielskim, DZ. U KOS Lubelskiego 1936/37, nr 3, s. 74–75.

⁴⁶ Tamże, s. 75.

⁴⁷ Tamże.

3. Naczelne władze zrzeczeń rodzicielskich, powoływane w celu koordynacji działalności współpracy szkoły z domem.

Żeby współdziałanie domu i szkoły było solidne i rzeczywiste, to zarówno szkoła, jak i rodzice musieli zacząć doceniać rolę współpracy obu środowisk. Zatem sugerowano konieczność wyjścia rodziców z roli „wizjonerów i statystów” oraz kształtowania umiejętności śmielszego wyrażania swojej opinii we wszystkich sprawach życia szkolnego⁴⁸. Postulowano, by organizacje rodziców były przykładem:

„[...] żywej, głębokiej, poważnie pomyślanej i realizowanej pracy samokształceniowej zespołów rodzicielskich w zakresie zadań pedagogicznych, uzasadnionej charakterem ich działalności”⁴⁹.

Wnioski

Teoria i praktyka wychowania państwowego, wprowadzona w 1932 roku po reformie Jędrzejewiczowskiej do wszystkich szczebli kształcenia, doceniała znaczenie rodziny w procesie wychowania. Dom rodzinny stanowił podstawowy szczebel edukacji obywatelskiej i wpływał na skuteczność systemu wychowania państwowego. Dlatego zarówno opracowania naukowe i publicystyka pedagogiczna oraz materiały publikowane na łamach analizowanych w tym artykule periodyków podkreślały potrzebę zgodności ideału, celów i treści wychowania w rodzinie z wychowaniem państwowym, jednolitości wychowania w domu i w szkole, pedagogizacji rodziców, planowej współpracy szkoły z domem.

Materiał źródłowy zamieszczony na łamach dzienników urzędowych kuratorów okręgów szkolnych zawiera cele i zakres współpracy szkoły z rodzicami uczniów, założenia i formy tej współpracy, regulacje prawne, jej osiągnięcia i trudności oraz inne zagadnienia dotyczące badanej problematyki. Analizowane artykuły, dotyczące współdziałania szkoły i domu odwoływały się do już istniejącej literatury autorstwa Henryka Rowida⁵⁰, Stanisława Lisowskiego⁵¹, Józefa Bzowskiego⁵² i innych. Na podstawie literatury pedagogicznej i doświadczeń praktycznych w zakresie współpracy szkoły z domem na łamach ukazanych periodyków próbowano szukać uogólnień, prawidłowości, zasad i form współpracy między tymi dwoma środowiskami wychowawczymi.

⁴⁸ Dz. U. KOS Brzeskiego, 1931, nr 1, s. 16.

⁴⁹ T. Moniewski, *Kilka uwag na czasie...*, dz. cyt., s. 76.

⁵⁰ H. Rowid, *Psychologia pedagogiczna. Podręcznik dla młodzieży...*, dz. cyt.

⁵¹ S. Lisowski, *Współpraca szkoły z domem: z doświadczeń przeprowadzonych na terenie szkoły ćwiczeń przy Seminarium nauczycielskim w Wilnie*, nakł. „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1935.

⁵² J. Bzowski, *Szkoła i rodzina...*, dz. cyt.

Na łamach dzienników urzędowych poruszano cały obszar problematyki, związanej ze współpracą szkoły z domem rodzinnym uczniów, mianowicie poszukiwano jej przyczyn, starano się ją uzasadniać szerokimi determinantami społeczno-kulturowymi, przemianami rodziny i samej szkoły jako instytucji dydaktyczno-wychowawczej. Publikując przykłady budowania prawidłowych relacji między szkołą a domem oraz pomysły na zawiązanie i organizowanie współpracy z domem rodzinnym uczniów szkół powszechnych i średnich, starano się sformułować ogólne prawidłowości wzajemnych relacji szkoły i domu. Autorzy publikujący na łamach dzienników urzędowych poszczególnych kuratoriów okręgów szkolnych podnosili współpracę szkoły z domem do rangi jednego z najważniejszych czynników pracy szkoły, zwłaszcza pracy wychowawczej. Część artykułów miała charakter sprawozdawczy, a część postulatyczny, prognozujący, wołający o zmiany w zakresie współpracy szkoły i domu. Wśród autorów artykułów były osoby znane: Jadwiga Młodowska, Władysław Radziwonowicz, Tadeusz Moniewski, Stanisław Bursa, kuratorzy okręgów szkolnych, kierownicy placówek oświatowych i nauczyciele – sprawozdawcy, podejmujący współpracę z rodzicami i dzielący się swoimi uwagami.

Na zakończenie można stwierdzić, że dzienniki urzędowe kuratoriów okręgów szkolnych w latach 30. XX wieku odegrały ważną rolę w popularyzowaniu współpracy szkoły z domem oraz wyjaśnieniu jej różnorodnych kwestii: formalnoprawnych, organizacyjnych, społecznych, dydaktyczno-wychowawczych i innych. Ponadto, treści zamieszczone na łamach analizowanych czasopism zawierają liczne wskazania dotyczące współpracy obu środowisk wychowawczych: domu i szkoły, które do dziś nie straciły na swojej aktualności. Współczesny, uważny Czytelnik, pedagog i nauczyciel może czerpać inspirację z doświadczeń minionych pokoleń okresu międzywojennego oraz je wykorzystać w budowaniu relacji między szkołą a domem rodzinnym uczniów.

Bibliografia

- Bandura L., *Oddziaływanie szkoły na środowisko*, „Życie Szkolne” 1935, nr 5–6.
- Batarowicz Z., *O współpracy szkoły z domem*, „Przyjaciel Szkoły” 1934, nr 15.
- Bednarz J., *Wychowawcza współpraca szkoły ze środowiskiem*, „Praca Szkolna” 1932/33, nr 1.
- Benhard E., *O pracy wychowawczej w szkole*, „Przegląd Pedagogiczny” 1931, nr 29.
- Bibliografia zagadnienia „Współpraca domu ze szkołą” zebrana na podstawie książek i artykułów znajdujących się w Centralnej Bibliotece pedagogicznej KOSL, Dz. U. KOS Lubelskiego 1936/37, nr 11.
- Bursa F.R., *Zasady organizowania pracy wychowawczej w szkole powszechnej*, Dz. U. KOS Krakowskiego 1936, nr 7.
- Bzowski J., *Szkoła i rodzina. Ich wzajemny stosunek i formy współżycia*, Książnica – Atlas, Lwów – Warszawa 1930.
- Chejło E., *Zagadnienia wychowawcze szkoły zawodowej*, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1933, nr 4.

- Chodkowski S., Zasady wewnętrznej organizacji pracy wychowawczej w szkole i regulamin szkolny, Dz. U. KOS Poleskiego 1932, nr 4.
- Dec J., *Próby z dziedziny wychowania społecznego na wsi*, „Oświata i Wychowanie” 1935, z. 6.
- Dominko J., Spółdzielnie uczniowskie, Dz. U. KOS Brzeskiego 1936, nr 6.
- Dz. U. KOS Brzeskiego 1931, nr 1.
- Jakubiak K., *Współdziałanie rodziny i szkoły w pedagogice II Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1997.
- Jakubiak K., *Wypracowanie modelu współpracy domu rodzinnego uczniów i szkoły w polskiej pedagogice II Rzeczypospolitej*, [w:] J. Jundziłł (red.), *Wychowanie w rodzinie od starożytności po wiek XX*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1994.
- Jedlewski S., Postulat współpracy domu ze szkołą, Dz. U. KOS Lubelskiego 1937/38, nr 11.
- Kasperski W., Samorząd w szkole powszechnej, Dz. U. KOS Lubelskiego 1939, nr 4.
- Knopp M., Koordynacja i właściwy stosunek różnych dziedzin pracy kierownika szkoły, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 7.
- Kopeć A., Współpraca szkoły z domem przez organizacje uczniowskie, Dz. U. KOS Brzeskiego 1939, nr 1.
- Kopystyńska S., Sprawozdanie roczne z pracy wychowawczej w 7 kl. Publicznej szkole powszechnej żeńskiej im Ks. ST. Konarskiego we Lwowie, Dz. U. KOS Lwowskiego 1931, nr 10.
- Kowalczyk S., Rola opiekuna klasowego w szkole powszechnej, Dz. U. KOS Krakowskiego 1937, nr 10.
- Lasowski J., Współpraca szkoły z rodzicami w sprawach wychowawczych oraz opieki moralnej i materialnej nad młodzieżą, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1938, nr 3.
- Lisowski S., *Współpraca szkoły z domem: z doświadczeń przeprowadzonych na terenie szkoły ćwiczeń przy Seminarium nauczycielskim w Wilnie*, nakł. „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1935.
- Magiera E., *Współpraca rodziny i szkoły w wychowaniu spółdzielczym dzieci i młodzieży w Drugiej Rzeczypospolitej (1918–1939)*, „Wychowanie w Rodzinie”, S. Walasek, L. Albański (red.), t. II: *Rodzina na przestrzeni wieków*, Jelenia Góra 2011.
- Magiera E., *Wychowanie państwowe w szkolnictwie powszechnym Drugiej Rzeczypospolitej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 2003.
- Missona K., Plan nauki wychowania w szkołach średnich, Dz. U. KOS Lwowskiego 1931, nr 9.
- Moniewski T., Kilka uwag na czasie na temat współpracy szkoły z domem rodzicielskim, Dz. U. KOS Lubelskiego 1936/37, nr 3.
- Okólnik Ministerstwa Wyznań religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, dyrekcji i kierownictwa wszelkich stopni i rodzajów, tudzież do całego nauczycielstwa w sprawie propagandy odbudowy gospodarczej państwa przez szkołę, Dz. U. MWRiOP 1925, nr 12.
- Okólnik Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego do Kuratorów Okręgów Szkolnych, wojewody śląskiego i wizytatora Liceum Krzemienieckiego w sprawie wpływu wychowawczego nauczycieli na młodzież, Dz. U. MWRiOP 1927, nr 12.
- „Opiekun Społeczny” 1938, nr 9.

- Parnowski T., Garść spostrzeżeń na temat organizacji pracy społecznej młodzieży w gimnazjum, Dz. U. KOS Brzeskiego 1935, nr 1.
- Program nauki w publicznych szkołach powszechnych trzeciego stopnia z polskim językiem nauczania (tymczasowy)*, PWKS, Lwów 1933.
- Radlińska H., *Stosunek wychowawczy do środowiska społecznego. Szkice z pedagogiki społecznej*, nakł. „Naszej Księgarni” Sp. Akc. Związku Nauczycielstwa Polskiego, Warszawa 1935.
- Rogalczyk W., *Zagadnienie współpracy szkoły z domem*, „Szkoła” 1932, nr 1.
- Rowid H., *Psychologia pedagogiczna. Podręcznik dla młodzieży przygotowującej się do zawodu nauczyciela*, Sk. Gł. Gebethner i Wolff, Kraków 1930.
- Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 31 października 1933 r. o organizacji gimnazjów państwowych, Dz. U. MWRiOP 1933, nr 13, poz. 184.
- Sadowski F., Przykład planu wychowawczego, realizowanego w samorządzie uczniowskim, opartym na grupach funkcyjnych, Dz. U. KOS Krakowskiego 1933, nr 5.
- Samsel A., *Rodziny potrzebujące wsparcia w II Rzeczypospolitej – jakość życia, realizacja podstawowych funkcji, opieka społeczna*, „Wychowanie w Rodzinie”, B. Jędrychowska, E. Jurczyk-Romanowska (red.), t. VII: *Od starożytnej myśli filozoficznej do współczesnych rozwiązań legislacyjnych*, Jelenia Góra – Wrocław 2013, nr 1.
- Słowo od redakcji, Dz. U. KOS Brzeskiego 1936, nr 6.
- Statut Gimnazjum państwowego, Dz. U. KOS Warszawskiego 1933, nr 11.
- Statut Publicznych Szkół Powszechnych (Z uwzględnieniem zmian do 1935 r.)*. Wstępem i przypisami opatrzyła S. Łotocka, Księgarnia R. Schweitzera, Lwów 1937.
- Statut publicznych szkół powszechnych siedmioletnich. Załącznik do rozporządzenia Ministra WRiOP z dnia 21 listopada 1933 roku, Dz. Urz. MWRiOP 1933, nr 14, poz. 194.
- Świdwiński S., *Reforma szkoły średniej*, „Praca Szkolna” 1929, nr 7.
- Tokarski K., Rola dyrektora i rady pedagogicznej w szkole. Referat wygłoszony na konferencji Dyrektorów i nauczycieli Szkół Średnich Ogólnokształcących i Zakładów Kształcenia nauczycieli Okręgu Szkolnego Wołyńskiego w dniu 14 listopada 1931 r., Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 2 i 1932, nr 4.
- Ustawa z 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa, Dz. U. 1932, nr 38, poz. 389.
- Ustawa z dnia 11 marca 1932 roku o ustroju szkolnictwa, Dz. U. z 1932, nr 38, poz. 389.
- W sprawie stosunku nauczycieli do dzieci i rodziców. Okólnik Kuratora Okręgu Szkolnego Wołyńskiego z dnia 31 marca 1932 r., Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 4.
- Wasążnik F., *Współpraca szkoły z domem (szkoła powszechna)*, Dz. U. KOS Brzeskiego 1939, nr 1.
- Wytyczne w niektórych dziedzinach pracy szkoły: organizacyjne, pedagogiczne i dydaktyczne, Dz. U. KOS Wileńskiego 1931, nr 12.
- Z konferencji inspektorów Szkolnych okręgu poznańskiego w Bydgoszczy. Przemówienie kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego Dr. Michała Pollaka na inferencji Inspektorów Szkolnych całego kraju, odbytej w dniach 29 i 30 września 1932 r. w Bydgoszczy, Dz. U. KOS Poznańskiego 1932, nr 11.
- Zakładajmy spółdzielnie uczniowskie, Dz. U. KOS Wileńskiego 1929, nr 11.
- Zaręba L., *Współdział rodziców w wychowaniu dzieci i młodzieży*, Dz. U. KOS Brzeskiego 1931, nr 1.
- Zdanowicz G., *Samorząd szkolny*, Dz. U. KOS Wołyńskiego 1932, nr 9.

- Ze Zjazdu Okręgowego Delegatów Związku Nauczycielstwa Polskiego w Poznaniu. Przemówienie Kuratora Okręgu Szkolnego poznańskiego Dr. Michała Pollaka na Zjeździe okręgowym Delegatów Związku Nauczycielstwa Polskiego w Poznaniu w dniu 2 lutego 1933 r., Dz. U. KOS Poznańskiego 1933, nr 2.
- Ziemnowicz M., *Rodzina a wychowanie państwowe*, Książnica – Atlas, Lwów – Warszawa 1932.
- Znanięcki F., *Socjologia wychowania*, t. I: *Wychowujące społeczeństwo*, Książnica – Atlas Tow. Naucz. Szkół Wyższych, Warszawa 1928.
- Żebrowska A., *Współpraca domu ze szkołą*, „Oświata i Wychowanie” 1930, nr 5.